

SELMA LAGERLÖF

En fiskarhustrus roman

Ur *Osynliga länkar* (1933)

Vid utkanten av fiskläget stod en liten stuga på en låg kulle av vit sjösand. Den var inte byggd så, att den kunde stå i led med de jämnhöga, prydliga, regelrätta husen, som omgävo den breda, gröna platsen, där de bruna fiskgarnen torkades, utan tycktes liksom vara utskjuten ur räckan och flyttad bort på sandhögen. Den fattiga änkan, som hade uppfört den, hade varit sin egen byggmästare, och hon hade gjort sin stugas väggar lägre än alla andra stugors och dess branta halmtak högre än något annat tak i fiskläget. Golvet låg djupt nere i marken. Fönstret var varken högt eller stort, men räckte ändå från taklisten till jordytan. För spiselmuren och gåskätten hade det till sist inte kunnat bli någon plats i det enda, trånga rummet, utan för deras skull hade små fyrkantiga utsprång måst tillmuras. Den stugan hade inte som de andra stugorna sin trädgårdstäppa med krusbärsbuskar, omslingrade av åkervinda, och fläderbuskar, halvkvävda av kardborrar. Av all fisklägets växtlighet var det endast kardborrarna, som hade följt med ut på sandkullen. De voro granna nog om sommaren, då de hade friska,

mörkgröna blad och de krokuddiga blomkorgarna fylldes med högröda blommor. Men framåt hösten, då uddarna hade hårdnat och fröna mognat, försummade de sitt utseende och stodo hiskligen fula och torra med de söndertrasade bladen höljda i en bedrövelsens skrud av dammig spindelväv.

Stugan hade aldrig mer än två ägare, för i mer än två släktled uthärdade den inte att bära det tunga taket på sina väggar av rör och ler. Men så länge den stod, ägdes den av fattiga änkor. Den andra änkan, som bodde där, hade mycken glädje av att betrakta kardborrarna, framför allt om hösten, då de blevo torra och vidhängande. De påminde då om henne, som hade rest stugan. Hon hade också varit skrumpen och torr och haft förmågan att klänga sig fast och hänga vid, och all sin kraft hade hon använt för det barnets skull, som hon hade haft att föra fram i världen. Hon, som nu satt där ensam, ville både gråta och skratta vid tanken på det. Om inte den gamla hade haft den kardborrenaturen, hur annorlunda hade då inte allt gått! Men vem vet om det hade gått bättre?

Den ensamma kvinnan satt ofta grubblande på det öde, som hade fört henne till denna flacka skånska kust, till detta smala sund och detta stillsamma folk. Ty hon var född i en norsk sjöstad, som låg på en smal strandremsa mellan stupande fjäll och öppet hav, och om hon än, sedan hennes far, som var köpman, hade dött

och lämnat de sina i fattigdom, levat i små förhållanden, så var hon dock van vid liv och framåtskridande. Hon brukade berätta sin historia för sig själv om och om igen, liksom man ofta läser igenom en svårtydd bok för att söka utgrunda dess mening.

Det märkliga, som hade hänt henne, hade börjat därmed, att hon en afton på hemvägen från sömmerskan, hos vilken hon arbetade, hade blivit överfallen av två sjömän och räddad av en tredje. Denne kämpade för henne med verklig livsfara och följde henne sedan hem. Hon förde honom då in till modern och syskonen och talade hänförd om för dem vad han hade gjort. Det var, som om livet hade fått nytt värde för henne, därför att en annan hade vågat så mycket för att försvara det. Han hade då genast blivit väl upptagen av hennes närmaste och blivit ombedd att återkomma, så snart och så ofta han kunde.

Hans namn var Börje Nilsson, och han var matros på den skånska jakten Albertina. Så länge fartyget låg kvar i hamnen, kom han nästan varje dag till hennes hem, och där kunde de snart inte mer tro, att han bara var en simpel matros. Han blänkte alltid i ren, nerviken skjortkrage och bar en blå sjömansdräkt av fint kläde. Hurtig och frimodig var han bland dem, som om han hade varit van att röra sig inom samma samhällsklass som de. Utan att han någonsin sade det rentut, fingo de den föreställningen, att han var från ett ansett hem, en rik änkas enda son, men att hans

obetvingliga lust för sjömansyrket hade kommit honom att gå ut som simpel matros, för att hans mor skulle se, att han menade allvar. När han blott hade tagit sina examina, skulle hon nog skaffa honom eget fartyg.

Den ensamma familjen, som hade dragit sig undan från alla forna vänner, mottog honom utan det ringaste misstroende. Och han beskrev med lätt hjärta och flytande tunga sitt hem med dess höga, spetsiga tak, den stora, öppna spiseln i matrummet och de små fönsterrutorna. Han skildrade ock fädernestadens tysta gator och långa räckor av jämnhöga, sammanbyggda hus, mot vilka hans hem med sina oregelbundna utsprång och avsatser gjorde ett behagligt avbrott. Och hans åhörare trodde honom vara kommen från något av dessa gamla borgarhus med bildprydda gavlar och utskjutande övervåning, som göra ett så mäktigt intryck av rikedom och vörtnadsvärd ålderdom.

Snart nog hade hon märkt, att han tyckte om henne. Och detta gjorde modern och syskonen stor glädje. Den unge, rike svensken kom liksom för att lyfta dem alla upp ur fattigdomen. Även om hon inte hade tyckt om honom, som hon gjorde, hade det inte kunnat vara en tanke på att säga nej till hans frieri. Om hon hade haft en far eller en vuxen bror, hade väl denne tagit noggrann reda på främlingens härkomst och levnadsställning, men varken hon eller modern tänkte på att göra verkliga

efterforskningar. Sedermera märkte hon hur de rentav hade tvungit honom att ljuga. Till en början hade han låtit dem inbilla sig själva de stora tankarna om hans rikedom, utan all ond mening, men när han sedan förstod hur glada de voro däröver, hade han inte vågat tala sanning av fruktan att förlora henne.

Innan han reste, voro de förlovade, och då jakten kom tillbaka, blevo de gifta. Det var en missräkning för henne, att han även vid återkomsten uppträdde som matros, men han hade varit bunden av sitt kontrakt. Han hade inte heller med sig några hälsningar från modern. Denna hade väntat, att han skulle ha gjort ett annat val, men hon skulle bli innerligt nöjd, sade han, bara hon finge se Astrid.

Skepparen erbjöd sig att lämna sin hytt åt henne, om hon ville göra överresan på hans jakt, och anbudet mottogs med glädje. Börje blev då nästan fritagen från allt arbete och satt mest på akterdäck, samtalande med sin hustru. Och nu gav han henne inbillningens lycka, såsom han själv hade levat på den hela sitt liv. Ju mer han tänkte på det lilla huset, som låg till hälften begravet i sandkullen, dess högre reste han det palats, som han skulle ha velat bjuda henne. Han lät henne i tankarna glida in i en hamn, som var smyckad med flaggor och blommor till ära för Börje Nilssons brud. Han lät henne höra borgmästarens hälsningstal. Han lät henne åka fram under en äreport, medan männens ögon

följde henne och kvinnorna bleknade av avund. Och han förde henne in i det ståtliga hemmet, där bugande, silverlockiga tjänare stodo uppställda längs den breda trappans räckverk, och där det till en festlig måltid dukade bordet dignade under det gamla familjesilvret.

När hon upptäckte sanningen, antog hon först, att skepparen hade varit i förbund med Börje för att bedraga henne, men sedan fann hon, att det inte hade varit så. De hade vant sig där på jakten att tala om Börje som om en storman. Det var skämtet framför alla skämt där ombord att tala riktigt som på allvar om hans rikedomar och hans förnäma släkt. De tänkte, att Börje hade sagt henne sanningen, och att hon skämtade med honom som de alla, när hon talade om hans stora hus. Sålunda blev det möjligt, att hon, ännu då jakten kastade ankar i den hamn, som låg närmast Börjes hem, inte visste annat, än att hon var en rik mans hustru.

Börje fick ett dygns landlov för att införa sin hustru i hennes blivande hem och sätta henne in i det nya livet. Då de nu landsattes på den kaj, där flaggorna skulle ha vajat och människoskarorna jublat mot de nygifta, rådde där endast tomhet och vardagsro, och Börje märkte, att hans hustru såg sig omkring med en viss missräkning.

– Vi har kommit för tidigt, hade han då sagt. Resan har gått så märkvärdigt fort i detta vackra väder. Nu har vi inte heller någon vagn

här, och vi har långt att gå, för huset ligger utanför staden.

–Det gör ingenting, Börje, hade hon svarat. Vi behöver väl röra på oss efter att ha varit så länge stilla ombord.

Och så började de sin vandring, denna fasans vandring, på vilken hon inte kunde tänka utan att ännu på gamla dagar stöna av ångest och knyta händerna i smärta. De gingo fram på breda, folktomma gator, som hon genast kände igen på hans beskrivning. Hon tyckte sig återfinna gamla vänner både i den mörka kyrkan och de jämnhöga korsvirkeshusen; men var blänkte den bildprydda gaveln och marmortrappan med det höga räckverket?

Börje hade då nickat åt henne, som om han hade gissat hennes tankar.

– Det är ännu långt dit, hade han sagt.

Om han blott hade varit barmhärtig och med ens mördat hennes hopp! Hon höll honom så kär då. Om han frivilligt hade sagt henne allt, så hade intet agg uppstått mot honom i hennes själ. Men att han såg hennes ångest över att vara bedragen och ändå fortsatte att förvilla henne, det hade gjort henne alltför bitter smärta. Hon hade aldrig fullt tillgivit honom detta. Hon kunde nog säga sig, att han hade velat föra henne med sig så långt som möjligt, för att hon inte skulle kunna fly från honom, men hans bedrägeri alstrade en sådan dödsköld inom henne, att ingen kärlek kunde helt upptina den.

De gingo genom staden och kommo ut på den angränsande slätten. Där framlöpte flera varv av mörka vallgravar och höga, gröna jordvallar, minnen från den tid, då staden hade varit befäst, och på den punkt, där allt detta knöt ihop sig kring en fästning, såg hon några ålderdomliga byggnader och stora, runda torn. Hon kastade en skygg blick ditåt, men Börje vek av åt de vallar, som följde havsstranden.

– Detta är en genväg, sade han, ty hon tycktes förundra sig över att det blott fanns en smal gångstig att följa.

Han hade blivit helt fåordig. Hon förstod sedan, att han inte hade funnit det så muntert, som han hade tänkt sig det, att komma med hustrun till det fattiga lilla huset i fiskarbyn. Det föreföll honom inte så stort nu att hemföra ett bättre mans barn. Han var ängslig för vad hon skulle ta sig till, då hon finge veta sanningen.

– Börje, sade hon slutligen, då de en lång stund hade följt de i tvära vinklar brutna strandvallarna, vart går vi?

Han lyfte då handen och pekade bort mot fiskläget, där hans mor bodde i huset på sandkullen. Men hon trodde, att han visade på en av de vackra lantgårdar, som syntes vid slättens rand, och blev åter gladare.

De stego ner på öde fäladsmarker, och där kom all hennes ängslan åter. Där, varest varje tuva, om man blott kan se det, bjuder skönhet och omväxling, såg hon endast ett fult,

vattensjukt fält. Och vinden, som där är i ständig rörelse, for väsende emot dem och viskade om olycka och förräderi.

Börje tog allt raskare ut stegen, och äntligen hunno de till fäladens slut och voro framme vid fiskläget. Hon, som på sistone inte alls hade vågat göra några frågor, fick då åter mod. Här var åter en enformig husräcka, och denna kände hon ännu bättre igen än stadens. Kanske, kanske att han dock inte hade ljugit!

Men så nedslagna voro hennes förhoppningar, att hon skulle ha blivit av hjärtat glad, om hon hade fått stanna vid någon av de små prydliga bostäderna, där blommor och vita gardiner syntes bakom blanka fönsterrutor. Hon sörjde över att nödgas gå dem förbi.

Så såg hon med ens just vid utkanten av fiskläget en den uslaste koja, och det var henne, som om hon redan länge hade sett den med själens ögon, innan hon i verkligheten hade fått syn på den.

– Är det här? sade hon och stannade just vid den lilla sandkullens fot.

Han böjde omärkligt på huvudet och fortsatte att gå fram mot den lilla kojans.

– Vänta! ropade hon efter honom. Vi måste talas vid, innan jag går in i ditt hem. Du har ljugit, du, fortfor hon hotande, då han vände sig emot henne. Du har bedragit mig värre, än om du vore min värsta ovän. Varför har du gjort det?

– Jag ville ha dig till hustru, svarade han med låg, svävande röst.

– Om du bara hade narrat mig måttligt, måttligt, du!

Varför skulle du göra allt så grant och rikt? Vad skulle du med betjänter och äreportar och all annan prakt? Trodde du, att jag var så begiven på pengar? Såg du inte, att jag var nog kär i dig för att gå med dig vart som helst? Att du kunde tro, att du skulle behöva narra mig! Att du kunde ha hjärta att hålla i med dina lögner in i det sista!

– Vill du inte komma in och tala vid mor? sade han helt hjälplöst.

– Jag ämnar inte gå in där.

– Ska du fara hem då?

– Hur skulle jag kunna komma hem? Hur skulle jag vilja göra dem där hemma en så stor sorg som att vända tillbaka, då de tror mig lycklig och rik? Men hos dig ska jag inte heller stanna. För den, som kan arbeta, finns alltid en utkomst.

– Stanna! bad han. Jag gjorde det bara för att få dig.

– Om du hade talat sanning med mig, skulle jag ha stannat.

– Om jag hade varit en rik man, som hade ljugit mig fattig, hade du nog stannat.

Hon höjde på axlarna och vände sig för att gå, då kojans dörr for upp och Börjes mor kom ut. Hon var en liten, torr gumma med få tänder och många rynkor, men inte så gammal till åren och sinnelaget som till utseendet.

Hon hade väl hört en del och gissat en del, för hon visste vad de stredo om.

– Så, sade hon, detta är den fina sonhustrun, som du har skaffat mig, Börje! Och du har farit med svek igen, kan jag höra. Men till Astrid kom hon vänligt och klappade henne på kinden. Kom du in med mig, stackare! Jag kan nog förstå, att du är trött och förbi. Detta är min stuga, ser du. Han får inte komma in här. Men kom du! Nu är du min dotter, och jag kan inte låta dig gå till främmande, förstår du.

Hon klappade sonhustrun och jollrade med henne och drog och sköt henne helt omärkligt fram mot dörren. Steg för steg lockade hon henne framåt och fick till sist in henne i stugan, men Börje stängde hon mycket riktigt ute. Och där inne satte sig den gamla att fråga om vem hon var och hur allt hade gått till. Och hon grät över henne och narrade henne att gråta över sig själv. Förfärligt sträng var gumman mot sin son. Hon, Astrid, gjorde rätt, inte kunde hon stanna hos en sådan. Det var sant, att han brukade ljuga, det var visst sant.

Hon berättade för henne hur hon hade haft det med sonen. Han hade varit så fager till ansikte och lemmar, redan när han var liten, att hon alltid hade måst förundra sig över att han var fattigmans barn. Han var som en liten vilsekommen prins. Och sedan hade det alltid förefallit, som om han inte hade varit på rätt plats. Han såg allt så stort. Han kunde inte mäta

rätt, när det gällde honom själv. Hans mor hade nog gråtit många gånger för den sakens skull. Men aldrig förr hade han gjort något ont med sina lögner. Här, där han var känd, skrattade de bara åt honom. Men nu hade han väl blivit så förfärligt frestad ... Tänkte hon inte ändå på detta, hon, Astrid, att det var underligt hur den fiskarpojken hade kunnat narra dem? Han hade alltid vetat så mycket om fina ting, som om det hade varit medfött. Det var nog så, att han hade kommit alldeles galet in i världen. Se, det var också ett bevis, att han aldrig hade tänkt på att välja hustru i sitt eget stånd.

Den gamla talade och talade. Astrid teg och tänkte.

– Se, jag, sade gumman bland annat, jag kan ju aldrig lyckas att ta högmodet och skrytaktigheten ur honom, men den, som vore klokare än jag, kunde det kanske. Och han är duktig och god, gossen min, så det lönade nog mödan. Men du ska få gå i morgon. Det ska du.

– Var ligger han i natt? frågade Astrid plötsligt.

– Jag tänker han ligger här utanför på sanden. Han har nog inte ro att gå härifrån.

– Det är väl bäst, att han kommer in, sade Astrid.

– Käraste barn, inte kan du vilja se honom! Han kan nog reda sig där ute, om jag bara ger honom ett täcke.

Hon lät honom verkligen sova ute på sanden den natten och sände honom till staden tidigt nästa dag, hållande det för bäst, att Astrid inte råkade honom. Och med henne talade hon och talade och höll henne kvar inte med tvång, utan med klokhet, inte med inställsamhet, utan med verklig godhet.

Men då hon äntligen hade nått därhän att få sonhustrun kvar och bevarad för sonen och hade fått de unga försonade och lärt Astrid, att hennes kall i livet just var det att vara Börje Nilssons hustru och att göra honom så mycket gott hon kunde – och detta hade inte varit en aftonstunds, utan många dagars arbete –, då hade den gamla lagt sig att dö.

Och se, i detta liv med dess trogna omsorg om sonen var det mening, tyckte Börje Nilssons hustru.

Men i sitt eget liv såg hon ingen mening. Mannen drunknade efter få års äktenskap, och hennes enda barn dog vid unga år. Hon hade inte kunnat verka någon förändring hos sin man. Allvar och sanning hade hon inte kunnat lära honom. Då var det snarare hos henne, som förändring hade visat sig, eftersom hon alltmer hade blivit ett med fiskarfolket. Hon ville inte alls se någon av de sina, för hon blygdes över att hon nu i allt liknade en fiskarhustru. Om nu endast allt detta hade tjänat till något! Om hon, som levde av att laga fiskarnas garn, visste varför hon

höll livet vid makt! Om hon hade gjort någon
lycklig eller förbättrat någon!

Aldrig föll det henne in att tänka, att den,
som höll sitt liv förfelat, därför att hon inte hade
gjort gott åt andra, måhända i denna
ödmjukhetens tanke hade räddat sin själ.

